

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Маркова Н. В.

У статті обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування гендерної культури старшокласників. Автором проаналізовано можливості включення гендерного компонента у фахову підготовку соціальних працівників.

Ключові слова: професійна підготовка, педагогічні умови, гендерний компонент.

В статье обосновано педагогические условия подготовки будущих социальных педагогов к формированию гендерной культуры старшекласников. Автором проанализированы возможности включения гендерного компонента в профессиональную подготовку социальных работников.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, педагогические условия, гендерный компонент.

The author substantiates pedagogical conditions of training prospective social pedagogues for forming gender culture in senior schoolchildren and analyzes possibilities of including the gender component into the professional training of social pedagogues.

Key words: professional training, pedagogical conditions, gender component.

На початку XXI ст. формується ідея, основний зміст якої полягає в тому, що рівність чоловіків і жінок може бути досягнута в суспільстві тільки шляхом комплексного підходу до проблеми гендерної рівності. Концепцію такого підходу визначено стратегічною лінією людського розвитку у XXI ст., а тому її реалізація значною мірою залежатиме не від політичної волі держави, а від того, наскільки ця ідея буде сприйнята суспільством, наскільки гармонійно вона імплікується в суспільну свідомість. Саме це актуалізує включення гендерного компонента в усю систему освіти й виховання.

Аналіз наукової літератури та практики формування гендерної культури старшокласників засвідчує наявність *протиріч* між: об'єктивною потребою педагогічної практики в методичному забезпеченні процесу діяльності фахівця соціальної сфери з формування гендерної культури й недостатнім ступенем розробленості засобів формування такої культури в соціально-педагогічній науці; вимогами задачно-вікового підходу до засвоєння старшокласниками норм гендерної культури та необхідністю розробки соціально-педагогічних технологій цього процесу; високим рівнем вимог, що висуваються до педагогічних умов діяльності фахівця соціальної сфери у формуванні гендерної культури старшокласників, і низьким рівнем її реальної організації в практиці роботи.

Метою статті є обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування гендерної культури старшокласників.

У педагогічній науці різні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери вивчались дослідниками І. Звереву, А. Капською, Г. Лактіонову, Л. Міщик, В. Поліщук, Л. Харченко та ін. Проблеми підготовки фахівців до реалізації гендерного підходу у професійній діяльності, формування гендерної культури студентів ВНЗ, умови впровадження гендерного підходу у ВНЗ знайшли відображення у дисертаційних дослідженнях С. Гришак, І. Мунтяна, П. Терзі та інших.

Поняття "професійна підготовка" – це процес професійного розвитку фахівця, що забезпечує набуття базових знань, умінь, навичок і якостей, практичного досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з певної професії, а також як процес повідомлення відповідних знань [3, с. 390]. Домінуючою метою професійної підготовки зазвичай визначають готовність майбутнього фахівця до професійного і особистісного розвитку. Але поняття готовності розглядається різними авторами не ідентично: як наявність спроможності, як якість особистості, як частковий ситуативний стан, як відношення і т. п.; як особливий психічний стан, наявність у суб'єкта образу

структури визначеної дії та постійної спрямованості свідомості на його виконання. Проте автори спільні у думці щодо того, що зміст і структура готовності особистості до праці визначається вимогами до діяльності (її видів), до психологічних процесів, стану, досвіду і особистості.

Педагогічні умови – категорія, визначається як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створених, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети.

На нашу думку, процес підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до формування гендерної культури старшокласників буде ефективним за дотримання таких педагогічних умов:

1. Включення гендерного компонента у фахові дисципліни.
2. Розробка та впровадження спецкурсу із гендерної тематики.
3. Включення гендерного компонента до навчальної та виробничої практики студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери.

Аналізуючи першу педагогічну умову "Включення гендерного компонента у фахові дисципліни", потрібно особливо наголосити, що зміна підходів до викладання різних дисциплін у цілому є важливим аспектом гендерної освіти. Найцікавішими з погляду гендерної освіти є мультидисциплінарні курси, в яких простежуються відмінності у сприйнятті незахідними культурами таких загальнолюдських функцій, як дітона-родження, піклування про дітей, дорослішання [2, с. 497].

Дисципліни циклу професійної та практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери мають широкі можливості щодо включення гендерного компонента.

Нами проаналізовано дисципліни, які входять до навчального плану підготовки бакалавра із соціальної роботи Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, на предмет наявності можливостей для включення гендерного компонента.

Курси "Педагогіка", "Історія соціальної роботи" дозволяють проаналізувати підходи до виховання осіб різної статі у різні історичні періоди, ознайомитися із досвідом соціальної роботи представників певної епохи у даному напрямку; засвоїти методологічні основи педагогіки, вивчити принципи, методи, засоби, прийоми, закономірності, форми навчання та виховання, що становлять базу для практичного досвіду.

Предмет "Деонтологія" покликаний ознайомити студентів з основними положеннями професійної етики, співвіднести особисті та моральні якості майбутнього спеціаліста соціальної сфери. Можна зацентувати увагу на тому, що принципи соціальної роботи тісно пов'язані з ідеєю гендерної рівності.

Вивчаючи дисципліну "Соціальна педагогіка", студенти отримують концептуальні знання про соціально-педагогічну діяльність як професію, законодавчі засади роботи соціального педагога, фактори соціального формування особистості, принципи і методи соціально-педагогічної діяльності тощо. Зокрема, тут доцільно розглянути поняття гендерної соціалізації, простежити вплив різних агентів на процес гендерної соціалізації, проаналізувати наслідки традиційної гендерної соціалізації для жінок (міф про "головне призначення" жінки; страх успіху; феномен "скляної стелі"; комплект 3 в 1; подвійна завантаженість жінок; зовнішність жінок і вимоги до неї; насильство над жінками) та чоловіків (лідерство, суперництво; норма успішності / статусу; норма розумової твердості; норма фізичної твердості; норма антижіночності; норма емоційної твердості (за Ш. Берн)), розглянути можливості гендерно-чутливої соціалізації. Усвідомлення цих питань студентами, на нашу думку, позитивно позначиться й на розумінні гендерної тематики.

Нерідко професійна діяльність фахівця соціальної сфери пов'язана із сімейним вихованням та взаємодією з батьками учнів як у плані впровадження різних форм соціально-педагогічної допомоги родині, так і в плані його корекції та педагогічної освіти батьків. Дисципліни "Педагогіка сімейного виховання", "Соціально-педагогічний патронаж", "Соціальна робота з формування усвідомленого батьківства" безпосередньо стосуються питань відповідального батьківства, специфіки виховання осіб різної статі, допомоги різним типам сімей із метою збереження, відновлення їх функцій, захисту та реалізації прав членів сім'ї у родині та прав сім'ї у суспільстві. Курс "Соціальна робота у сфері зайнятості" створює передумови для аналізу випадків трудової дискримінації та оволодіння способами поведінки у такій ситуації.

У межах дисципліни "Технології соціальної роботи" гендерні аспекти висвітлюються при розгляді проблем насилля, превентивізації проституції, організації допомоги потерпілим від торгівлі людьми, роботі з різними категоріями клієнтів тощо.

У межах курсу "Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах" варто висвітлити досвід упровадження технологій соціальної роботи у країнах, де реалізується політика гендерної інтеграції (наприклад, скандинавські країни), розглянути законодавчі акти, які підкріплюють її, ознайомитись із наявними гендерно-чутливими соціальними програмами, простежити їх вплив на рівень та якість життя населення.

Отже, послідовність та системність у наповненні фахових дисциплін гендерним компонентом забезпечить розуміння майбутніми фахівцями соціальної сфери гендерних питань, сприятиме розвитку професійно важливих якостей.

Зупинимось детальніше на аналізі другої педагогічної умови "Розробка та впровадження спецкурсу із гендерної тематики".

На важливості введення курсів із гендерної проблематики в систему вищої освіти особливо наголошує Л. Кобелянська, оскільки "це дозволить підготувати спеціалістів, готових працювати не тільки із абстрактними представниками людства, але з реальними чоловіками і жінками та враховувати їх реальні потреби і проблеми" [1, с. 5].

У Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка із 2010 р. для майбутніх фахівців соціальної сфери викладається курс "Гендерні аспекти соціальної роботи" (навчально-кваліфікаційний рівень "спеціаліст"). Загальна кількість годин – 108, з яких 40 год. – аудиторних (24 год. лекційних і 16 год. семінарських занять), 68 год. – на самостійну роботу. Курс складається із двох модулів (двох кредитів ECTS).

Мета курсу "Гендерні аспекти соціальної роботи" полягає в тому, щоб дати студентам цілісне уявлення про зміст гендерних аспектів соціальної роботи, її основні напрями, інструментарій, технології і організацію.

У межах першого модуля розглядаються такі теми: "Гендер у структурі сучасної соціальної роботи", "Гендер як наука та навчальна дисципліна", "Становлення теорії гендеру", "Гендерні ролі та стереотипи", "Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності", "Вітчизняна гендерна освіта та виховання як напрямок соціальної роботи".

Другий модуль присвячений розгляду наступних тем: "Гендерні відносини у родині", "Гендер у політиці", "Гендер та засоби масової комунікації", "Соціальна робота як засіб регуляції гендерних конфліктів", "Соціальна робота з жертвами насильства на ґрунті гендеру", "Стратегії соціальної роботи з молодими жінками".

Досвід викладання спецкурсу "Гендерні аспекти соціальної роботи" протягом 2010–2012 рр. засвідчив необхідність урахування таких особливостей:

1. Специфіка гендерних знань передбачає розвиток особистості через надання і чоловікам, і жінкам можливості подолати свої стереотипні уявлення один про одного на засадах толерантного ставлення.

2. Потрібно особливо наголосити, що проблема гендерного дисбалансу в усіх сферах суспільства може бути вирішена лише за умови активної участі самих людей.

3. Особливої уваги заслуговує особистісний досвід студентів / студенток, можливість його проговорити та проаналізувати з огляду на гендерний аспект.

5. Використання інтерактивних форм і методів (тренінги, перегляд та обговорення відеоматеріалів про гендерні аспекти буття, тематичні дискусії, гендерний аналіз (наприклад, контенту жіночих та чоловічих журналів), обговорення життєвих ситуацій крізь призму гендеру тощо).

Щодо третьої умови "Включення гендерного компонента до навчальної та виробничої практики студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери", то, на нашу думку, доречно залучення майбутніх фахівців соціальної сфери до діяльності з формування гендерної культури старшокласників з метою популяризації та розповсюдження гендерних знань, підвищення рівня гендерної культури молоді, стимулювання гендерної самоосвіти, а також інтеграція гендерного підходу у навчально-виховний процес освітніх закладів.

Основні напрями діяльності студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери у цьому напрямку є: створення інформаційних ресурсів з гендерної проблематики для учасників освітнього процесу; розробка і сприяння впровадженню навчальних курсів з гендерної тематики у загальноосвітній школі; проведення гендерних досліджень; організація та проведення науково-методичних семінарів, конференцій; залучення молоді до участі у культурних акціях.

Важливу роль при цьому виконує волонтерство. Волонтерська діяльність характеризується добровільністю, соціальною спрямованістю, інноваційністю, адресністю, мобілізованістю, активною громадянською позицією, що особливо важливо у світлі сучасних гендерних перетворень та досягненні сталого розвитку суспільства.

Отже, реалізація зазначених педагогічних умов потребує послідовності й системності. Їх ефективність забезпечується єдністю якісного змісту, відповідних (інтерактивних) форм і методів організації навчального процесу, практичною цінністю, і найголовніше – дотриманням засадничих принципів, як-от чутливість до різноманіття, взаємна повага, толерантність.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку: питання розробки програм практик з урахуванням гендерної складової; аналіз дисциплін, які входять до навчального плану підготовки магістра із соціальної роботи, щодо включення гендерного компонента.

Література

1. Кобелянська Л.С. Гендерна освіта в Україні: реалії та перспективи / Л.С. Кобелянська // Проблеми освіти : науково-методичний збірник / кол. авт. – К. : Науково-методичний центр вищої освіти, 2003. – Вип. 36. – 172 с. – С. 3–8.
2. Основи теорії гендеру : навч. посіб. – К. : К.І.С., 2004. – 536 с.
3. Энциклопедия профессионального образования : в 3 т. / под ред. С. Я. Батышева. – М. : АПО, 1998. Т. 2. – 1998. – 440 с.